

Верховний
Суд

Формалізм та надмірний формалізм: особливості адміністративного судочинства

Ян БЕРНАЗЮК,

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, доктор юридичних наук, професор

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ
Одеське регіональне відділення
Дніпровське регіональне відділення
24 лютого 2023 року

Формалізм – це, здебільшого, позитивне оціночне поняття, яке означає обов'язок всіх суб'єктів (суд, учасники судового процесу, суб'єкт владних повноважень) дотримуватися процедур, визначених законодавством, нехтування якими призводить до суттєвих негативних наслідків

Надмірний формалізм – це, здебільшого, негативне оціночне поняття, яке означає безумовну вимогу дотримуватися процедур, визначених законодавством, у ситуації, за якої негативні наслідки поступаються принципу розумності (доцільності, раціональності)

Надмірна гнучкість – це, здебільшого, негативне оціночне поняття, яке означає нехтування процедурою, визначеною законодавством, у ситуації, за якої негативні наслідки недотримання такої процедури переважають принцип розумності (доцільності, раціональності)

Поняття формалізм використовується, головним чином, у процесі оцінки:

1. дотримання судом вимог процесуального закону (доступ до суду, право на справедливий суд тощо)
2. дотримання суб'єктом владних повноважень процедури прийняття рішень або вчинення дій (бездіяльності)

Аналіз практики Верховного Суду та Європейського суду з прав людини дозволяє виділити найбільш пов'язані поняття:

1. Судовий процес (правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства)
2. Правова процедура (fair procedure, правова процедура)
3. Правовий пуризм
4. Добросовісна поведінка (зацікавленість сторони)
5. Свавільне рішення суб'єкта владних повноважень
6. Інформування (виклик, повідомлення) особи про розгляд справи
7. Зловживання процесуальними правами

8. Строк (розумний строк, тривалість процесу)
9. Принцип належного урядування
10. Принцип легітимних очікувань
11. Принцип пропорційності (дотримання балансу інтересів)
12. Суддівський розсуд (дискреція суду)
13. Принцип мовчазної згоди
14. Технічна помилка (неточність)

Найнебезпечніші сфери для використання надмірного формалізму:

1. Позбавлення особи доступу до суду
2. Визнання протиправним рішення (дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень, яке спрямоване на захист суспільних інтересів, що призводить до:
 - нанесення суттєвої шкоди суспільним інтересам
 - уникнення правопорушником обов'язку виконувати або дотримуватися законодавства
 - звільнення правопорушника від відповідальності або, навпаки, безпідставне притягнення до відповідальності

Способи відмежування формалізму від надмірного формалізму, а також формалізму від надмірної гнучкості:

1. Винесення судового рішення у межах суддівського розсуду (дискреції суду), керуючись верховенством права (справедливістю)
2. Забезпечення мотивованості судового рішення шляхом оцінки:
 - причин, які призвели до процедурних порушень
 - наслідків, до яких призвели ці процедурні порушення
 - можливості безпосередньо у судовому процесі усунути (нейтралізувати) ці процедурні порушення
 - добросовісності/недобросовісності суб'єкта, який допустив процедурні порушення
3. Застосування трискладового тесту вирішення публічно правового спору

Трискладовий тест вирішення публічно-правового спору

передбачає, що суд, приймаючи рішення у межах суддівського розсуду (дискреції суду), перевіряє його на відповідність (несуперечність) принципам:

- 1. Національній безпеки
- 2. Суспільного інтересу
- 3. Ефективності захисту порушеного права особи.

Основні правила (підходи) до відмежування формалізму від надмірного формалізму, а також формалізму від надмірної гнучкості:

1. Суть, за загальним правилом, переважає над формою
2. До вирішення публічно-правових спорів, за загальним правилом, є незастосовними підходи кримінального процесу або процесу притягнення фізичної особи до адміністративної відповідальності, у частині оцінки процедурних порушень
3. Процедурні порушення суб'єкта владних повноважень, рішення (дії, бездіяльність) якого оцінюються судом, не можуть легалізувати сутнісні порушення суб'єкта приватного права (порушення з боку одного суб'єкта не можуть легалізувати порушення з боку іншого суб'єкта)

4. Процедура вторинна якщо рішення суб'єкта владних повноважень:

- відповідає визначеним законом завдання (функціям) такого суб'єкта
- має легітимну ціль
- законодавство не містить імперативних заборон або наслідків недотримання таких процедур

5. Якщо є доступ до суду, «правопорушник» доводить, у першу чергу, сам факт відсутності правопорушення, що дозволяє суду оцінити суть відповідного правопорушення.

6. За порушення процедури, у першу чергу, має нести відповідальність посадова особа, яка допустила таке порушення, а не страждати суспільні (публічні) інтереси або інтереси держави

7. Визнання протиправним рішення (дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень з огляду на процедурні порушення, за загальним правилом, не повинно позбавляти (звільняти) його від обов'язку невідкладно прийняти нове рішення у відповідних правовідносинах з дотриманням процедури.

8. Дотримання формальних процедур вимагає законодавство, а не дотримання деяких формальних процедур вимагає об'єктивна ситуація (доцільність, раціональність, домірність тощо).

Найскладніші процесуальні питання, які виникають під час вирішення судом справ, пов'язаних з поняттям «формалізм»:

1. Отримання суб'єктом повідомлення (виклику) про розгляд справи в адміністративному органі або суді (вручення, правильність адреси, способи доставки тощо)
2. Достатність часу для суб'єкта для підготовки до розгляду справи в адміністративному органі або суді (неможливість участі, потреба у додатковому часі тощо)
3. Належність оформлення процесуальних документів (повноважність представника, завіреність копій документів, відповідність документів встановленим вимогам)
4. Сплата судового збору
5. Дотримання строків на подачу процесуальних документів
6. Формальне ставлення суб'єктів до виконання своїх обов'язків (зловживання процесуальними правами)

Дискусія у Facebook

- Особа 1: Суддя Т. був чи не єдиним суддею, якого вдалось звільнити за законом про люстрацію. А потім ми провели "успішну" судову реформу, вибрали новий Верховний Суд, який днями поновив суддю Т. на посаді. Остаточо. Висновок єдиний: поки не зробимо справжню судову реформу, такі новини чекатимуть нас щодня.
- Особа 2: Майже всі судді які звільнялися парламентом в цей день успішно скасували постанови про звільнення. Якщо ВРУ ухвалила свавільне рішення, навіть якщо воно стосується такого негідника як суддя Т, то чому претензії до Верховного суду?
- Особа 1: А в чому свавільність рішення ВРУ?
- Особа 2 Неперсональне голосування, розгляд питання про звільнення без попередження суддів (що було передбачено Регламентом). Це буда серія позовів, є вже дуже давні рішення Великої Палати по ряду інших суддів. Абсолютно нічого екстраординарного в рішенні по судді Т немає, очікуване рішення. Який парламент - такі і постанови.

Особа 1: І навіть якщо пропустити цю дискусію, і погодитись із тим, що мали місце процедурні порушення з проведенням позачергового засідання парламенту у вересні 2016 року, то як бути з суспільним інтересом? "Задоволення вимог скаржника взагалі унеможливить реалізацію публічної функції із встановлення балансу між приватним інтересом судді-позивача на доступ до державної служби та публічним інтересом щодо відповідальності суддівського корпусу перед суспільством".

Особа 2: Ви питаєте чи мав Верховний Суд закрити очі на закон тому що суддя Т. покидьок?

Особа 1: Я питаю, чи міг Верховний Суд вийти за межі свого позитивістського мислення і подумати про суспільний інтерес

Особа 2: Ви помиляєтесь якщо вважаєте, що відмова в цьому позові була б на користь суспільства. Будучи поновленим зараз суддю Т. може бути звільненим повторно, але правильно. Якби він поновився після рішення ЄСПЛ, то за іншим епізодом його б вже не звільнили через сплив строків

Особа 3: В одних випадках ВС ігнорує норми закону, називаючи їх дотримання надмірним формалізмом, натомість робить акцент на забезпеченні балансу, справедливості, бла бла бла. В інших випадках Верховний Суд неухильно слідує нормі закону (сумнівній, нелогічній, дискримінаційній - без різниці) та навіть не згадує про справедливість і баланс. Тим самим немов би каже: "Ми тут можемо будь-яке рішення обґрунтувати!" :) Що таке Верховний Суд? Це сукупність суддів, які виправляють помилки нижчестоящих судів та увіковічують власні

Summum jus sum povredria est - Абсолютне виконання закону призводить до найбільшої несправедливості (**надто суворе тлумачення закону породжує несправедливість**).

Placuit in omnibus rebus praecipuum esse iustitiae aequitatisque quam stricti iuris rationem - У всіх юридичних справах **правосуддя та справедливість мають перевагу перед строгим розумінням права**

Венеціанська комісія на 131-му пленарному засіданні (Венеція, 17–18 червня 2022 р.) ухвалила висновок *amicus curiae* на запит Конституційного Суду України.

Причина запиту: Конституційний Суд України розглядає конституційне подання від 29 січня 2020 року, підписане 50 народними депутатами України, про оскарження конституційності Закону «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)», ухваленого Верховною Радою України 3 [вересня](#) № 27-IX, раніше [проект Закону № 7203](#)).

Заявники стверджують, що при ухваленні цього закону Верховна Рада не дотрималася конституційної процедури.

Венеціанська комісія зазначає, що наслідком оголошення конституційних поправок неконституційними через порушення процедури їх розгляду та прийняття не повинно бути позбавлення дії актів законодавця.

Крім того, коли рішення суду ґрунтується лише на формальних або процесуальних підставах, як це має місце у випадку зі скаргою, яка перебуває на розгляді в КСУ, слід брати до уваги матеріальні наслідки такого рішення та застосовувати критерій пропорційності.

Рішення Конституційного Суду України у справі щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022

Конституційний Суд України зазначав, що «конституційна процедура розгляду парламентом питання щодо внесення змін до Конституції України послідовно у два етапи встановлена з метою розведення у часі попереднього схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України і його остаточного прийняття як закону, що унеможлиблює прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України як закону на одній черговій сесії Верховної Ради України, а також дає народним депутатам України час для додаткового аналізу змісту цього законопроекту, з'ясування можливих наслідків внесення змін до Основного Закону України тощо» (абзац перший підпункту 2.7 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016).

Здійснюючи конституційний контроль за дотриманням конституційної процедури розгляду, ухвалення або набрання чинності законами України відповідно до частини першої статті 152 Основного Закону України, Конституційний Суд України перевіряє не тільки дотримання формальних процедур, передбачених у Конституції України. Перевірці також підлягає додержання парламентом як представницьким органом народу своєї демократичної сутності, зокрема зваженість, послідовність та обґрунтованість процесу обговорення рішень, які він ухвалює, реальна можливість народних депутатів України здійснити свої права в цьому процесі.

З огляду на наведене в цій справі Конституційний Суд України робить конституційне застереження стосовно практики підготовки й ухвалення законів про внесення змін до Конституції України, які не мають належних ознак зваженості та послідовності, що іманентно мають бути властивими для ухвалення конституційних поправок. Зокрема, це стосується реального розведення в часі двох голосувань Верховною Радою України за законопроект, про що неодноразово зазначав Конституційний Суд України у своїх попередніх юридичних позиціях.

Згідно з [частиною першою](#) статті 152 Конституції України закони та інші акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або **якщо було порушено встановлену Конституцією України процедуру їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.**

За юридичними позиціями Конституційного Суду України, викладеними в його рішеннях, «неконституційним може бути визнаний, зокрема, той правовий акт, стосовно якого були порушені процесуальні вимоги, що встановлюються [Конституцією України](#), а не іншими правовими актами» (друге речення абзацу другого пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 12 липня 2000 року № 9-рп/2000); «критерієм визнання актів неконституційними, зокрема, може стати порушення саме тих процесуальних вимог їх розгляду, ухвалення або набрання чинності, які встановлені Конституцією України, а не іншими правовими актами» (перше речення [пункту 7](#) мотивувальної частини Рішення від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018).

Справа «Walchli v. France», заява № 35787/03, рішення від 26.07.2007, пункт 29

... застосовуючи процесуальні норми, національні суди повинні уникати як надмірного формалізму, який може вплинути на справедливість провадження, так і **надмірної гнучкості**, яка призведе до анулювання вимог процесуального законодавства.

Справа «ТОВ «Фріда» проти України», заява № 24003/07, рішення від 08.12.2016, пункт 33

... при застосуванні процедурних правил, національні суди повинні уникати як надмірного формалізму, який буде впливати на справедливість процедури, так і **зайвої гнучкості**, яка призведе до нівелювання процедурних вимог, встановлених законом.

Рекомендації СМ/Rec(2004)20 щодо судового розгляду адміністративних актів (прийняті Комітетом Міністрів 15 грудня 2004 р. на 909-му засіданні заступників Міністрів; on judicial review of administrative acts)

Доводи, на яких заявники можуть засновувати свої скарги, включають:

1. порушення закону, в тому числі відсутність повноважень,
2. процесуальні порушення і
3. зловживання владою.

- **Порушення закону** може виражатися в відсутності правової підстави, прямого порушення норми або ж правової помилки, в разі якщо адміністрація неправильний але оцінила сферу застосування правила. Відсутність повноважень може ґрунтуватися на просторово-часових порушеннях або предмет рішення.
- **Процесуальні порушення** включають, наприклад, непроведення обов'язкової консультації.
- **Зловживання владою** відноситься в основному до випадків, коли особа наділена законом владними повноваженнями, однак скористалося цим для інших цілей, ніж передбачені законодавцем.

У частині третій статті 286 КАСУ «Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності» передбачено, що за наслідками розгляду справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності місцевий загальний суд як адміністративний має право, зокрема, скасувати рішення суб'єкта владних повноважень і надіслати справу на новий розгляд до компетентного органу (посадової особи).

Стаття 266-1 КАСУ

Під час розгляду адміністративних справ, визначених частиною першою цієї статті, суд використовує як підставу для власної оцінки та покладається на кількісні, якісні оцінки та висновки, зроблені Національним банком України, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, на підставі яких були прийняті відповідні рішення, крім випадків, якщо, зокрема, оскаржуване рішення/акт прийнято **з істотним порушенням встановленого порядку його прийняття (порушення, яке істотно вплинуло на результат оцінки).**

Стаття 317 КАСУ

Порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення, якщо це порушення **призвело до неправильного вирішення справи.**

Стаття 320 КАСУ

Підставами для скасування ухвали суду, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції є, зокрема, **порушення норм процесуального права, які призвели до неправильного вирішення питання.**

Стаття 350 КАСУ

Не може бути скасовано правильне по суті і законне судове рішення з мотивів порушення судом норм процесуального права, якщо **це не призвело і не могло призвести до неправильного вирішення справи.**

Стаття 351 КАСУ

Порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення лише за умови, якщо **це порушення призвело до ухвалення незаконного рішення.**

Формалізм у адміністративному процесі. Практика Верховного Суду.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Постанова Верховного Суду від 1 листопада 2022 року у справі № 640/6452/19

Верховний Суд звернув увагу адміністративних судів на важливість дотримання принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі та уникнення надмірного формалізму

Верховний Суд переглянув у касаційному порядку адміністративну справу за позовом Товариства (далі – позивач) до Головного управління Держпраці у Київській області (далі – ГУ Держпраці, відповідач) про визнання протиправною та скасування постанови.

Спірні правовідносини у цій справі стосувалися визнання протиправною та скасування постанови про накладення штрафу на Товариство за порушення вимог частини третьої статті 24 КЗпП України – працівника допущено до роботи без укладення трудового договору.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, позов задовольнив, мотивуючи своє рішення тим, що згідно із наданого відповідачем листа про виклик позивача на розгляд справи та копії повідомлення про повернення рекомендованої кореспонденції «інші причини, що не дали змоги виконати», позивач не був повідомлений про розгляд справи про накладення штрафу, як це передбачено пунктом 6 Порядку накладення штрафів за порушення законодавства про працю та зайнятість населення, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 року № 509 (далі - Порядок № 509), у зв'язку з чим позивача було позбавлено можливості подавати відповідні пояснення та докази з приводу виявлених порушень, а відтак відповідачем протиправно прийнято оскаржену постанову.

Верховний Суд не погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій, касаційну скаргу ГУ Держпраці задовольнив частково, судові рішення скасував та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

На підставі аналізу положень частини другої статті 265 КЗпП України, частин другої-сьомої статті 53 Закону України «Про зайнятість населення» та пунктів 3-8 Порядку № 509 Суд дійшов висновку, що уповноважена посадова особа органів Держпраці зобов'язана письмово повідомити суб'єктів господарювання та роботодавців про час та місце розгляду справи про накладення штрафу не пізніше ніж за п'ять днів до дати розгляду такої справи; обов'язок доказування цієї обставини несе уповноважена посадова особа.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Суд зазначив, що, з'ясовуючи поінформованість особи про час та місце розгляду справи, суд також повинен зважати на поведінку особи, яка притягується до відповідальності. Ухилення від одержання повідомлення або інші недобросовісні дії, які свідчать про намагання уникнути участі у розгляді справи, не можуть бути підставою для скасування постанови про накладення штрафу.

При цьому Верховний Суд звернув увагу, що самого лише посилання на порушення процедури повідомлення про час та місце розгляду справи недостатньо для визнання постанови протиправною. Така особа може навести суду свої заперечення та надати відповідні докази, які така особа мала наміри подати до уповноваженої особи, для доведення дотримання законодавства у своїй діяльності тощо.

Крім того, Суд зазначив, що під час оцінки рішень суб'єктів владних повноважень на їх відповідність критеріям, визначеним частиною другою статті 2 КАС України, **суди повинні уникати надмірного формалізму, а констатуючи порушення відповідачем процедури розгляду справи про накладення на позивача штрафу за порушення законодавства у сфері праці, також перевірити доводи позивача щодо суті виявлених під час проведення інспекційного відвідування порушень законодавства у сфері праці.**

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Постанова Верховного Суду від 27 вересня 2022 року у справі № 320/1510/20

Генеральний план населеного пункту розробляється та затверджується в інтересах відповідної територіальної громади, а тому формальні неточності у процедурі прийняття не можуть бути безумовною підставою для його скасування.

Верховний Суд переглянув у касаційному порядку справу за позовом фізичної особи (далі – позивач) до сільської ради (далі – відповідач), за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, на стороні позивача, про визнання протиправним та нечинним рішення.

У цій справі спірні правовідносини стосувалися незгоди позивача з ухваленими сільською радою змінами до генерального плану населеного пункту з огляду на те, що такі зміни розроблені та прийняті з порушенням встановленої процедури.

Суди першої та апеляційної інстанцій відмовили у задоволенні позову, оскільки дійшли висновку про те, що доводи позивача про невідповідність намірів сільради, зазначених в оголошенні про початок розробки проекту змін до генерального плану, затвердженій містобудівній документації не підтвердились, оскільки такі ґрунтуються виключно на звуженому й буквальному тлумаченні змісту окремих термінів у рішенні відповідача про внесення змін до генерального плану населеного пункту, без урахування фактичних обставин та умов, у яких воно ухвалювалося.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Верховний Суд погодився з таким висновком судів першої та апеляційної інстанцій, касаційну скаргу позивача залишив без задоволення, а судові рішення – без змін.

З огляду на встановлені судами попередніх інстанцій обставин справи, Верховний Суд зазначив, що хоча у назві рішення сільради йшлося про оновлення генерального плану населеного пункту, зі змісту цього рішення можна було однозначно встановити, що заплановано внесення саме змін до генерального плану.

Також вказав на те, що окремі формальні неточності у процедурі підготовки та оприлюднення проєкту змін до генерального плану не призвели до порушення прав позивача на участь у публічному розгляді та обговоренні спірного рішення, а зміни до генерального плану внесені з урахуванням результатів публічних слухань та спрямовані на розвиток територій та актуалізацію деяких положень містобудівної документації на місцевому рівні, Суд дійшов висновку, що спірне рішення сільради про затвердження проєкту внесення змін до генерального плану населеного пункту прийняте на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Розглядаючи цю справу, Суд звернув увагу на протиправність невідступного слідування та надмірно формального і суворого (бюрократичного) застосування вимог процесуальних (процедурних) норм без врахування: їх доцільності (розумності, добросовісності), обставин конкретної справи, а також необхідності забезпечення ефективної реалізації або захисту прав особи та суспільних (публічних) інтересів.

Верховний Суд також сформулював правовий висновок, відповідно до якого формальні неточності у процедурі підготовки та оприлюднення проєкту генерального плану населеного пункту слід оцінювати з урахуванням всіх обставин справи, у сукупності із суспільною важливістю оскаржуваного рішення та метою, на досягнення якої воно спрямовано, а також необхідністю досягнення балансу між інтересами позивача та інтересами територіальної громади, на захист яких прийнято оскаржуване рішення.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Постанова Верховного Суду від 20 травня 2022 року у справі № 340/370/21

Верховний Суд вказав, що недотримання форми прийняття рішення Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, у процесі здійснення заходів державного контролю не може вважатися формальним порушенням

Верховний Суд переглянув у касаційному порядку адміністративну справу за позовом приватного акціонерного товариства «Кіровоградобленерго» (далі – товариство, позивач) до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП, відповідач), за участю третіх осіб, про визнання частково протиправною та скасування постанови.

У цій справі позивач просив визнати протиправними та скасувати абзаци перший, другий, третій, шостий, сьомий пункту 1 та абзаци третій, четвертий пункту 2 резолютивної частини постанови НКРЕКП «Про накладення штрафу на ПрАТ «Кіровоградобленерго» за недотримання вимог нормативно-правових актів, що регулюють функціонування ринку електричної енергії, порушення Ліцензійних умов з розподілу електричної енергії та здійснення заходів державного регулювання».

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Судами першої та апеляційної інстанцій позов задоволено частково: визнано протиправними та скасовано абзаци третій та четвертий пункту 2 постанови НКРЕКП «Про накладення штрафу на ПрАТ «Кіровоградобленерго» за недотримання вимог нормативно-правових актів, що регулюють функціонування ринку електричної енергії, порушення Ліцензійних умов з розподілу електричної енергії та здійснення заходів державного регулювання». У задоволенні решти позовних вимог відмовлено.

Суди виходили з того, що НКРЕКП розпорядження щодо усунення ПрАТ «Кіровоградобленерго» порушень, виявлених під час здійснення контролю, не видавалося, натомість про необхідність усунення таких у встановлений строк було обумовлено у постанові про накладення штрафу, що не відповідає вимогам частин п'ятої та дев'ятої статті 14 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг».

Водночас, у частині відмови у задоволенні позову суди дійшли висновку про те, що пунктом 1 постанови НКРЕКП до позивача правомірно застосовано санкції у виді штрафу на підставі підпунктів «б», «в» пункту 4 частини четвертої статті 77 Закону України «Про ринок електричної енергії» за порушення ліцензійних умов провадження відповідного виду господарської діяльності на ринку електричної енергії, що підлягає ліцензуванню, та за недотримання вимог нормативно-правових актів, що регулюють функціонування ринку електричної енергії.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Верховний Суд погодився з такими висновками судів першої та апеляційної інстанцій, касаційну скаргу НКРЕКП залишив без задоволення, а судові рішення – без змін.

У вказаній справі Верховний Суд дійшов висновку, що з огляду на пряму вказівку у Законі, а саме – у частині п'ятій статті 14 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», про те, що рішення НКРЕКП щодо усунення порушень, виявлених під час здійснення контролю, оформлюється розпорядженням та, виходячи з положень статті 19 Конституції України, недотримання відповідачем форми прийняття рішення про зобов'язання позивача усунути виявлені під час перевірки порушення вимог нормативно-правових актів, що регулюють функціонування ринку електричної енергії, та порушення Ліцензійних умов з розподілу електричної енергії, не можна вважати формальним порушенням встановленої процедури та, відповідно, «правовим пуризмом».

«Правовий пуризм» - невідступне слідування вимогам процесуальних та/або процедурних норм; надмірно формально сурове (бюрократичне) застосування правових норм й вчинення дій, що мають юридичне значення, без врахування їх доцільності (розумності, добросовісності), обставин конкретної справи, а також необхідності забезпечення ефективної реалізації та/або захисту прав особи та суспільних (публічних) інтересів.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Будь-які процесуальні та/або процедурні порушення, пов'язані із самим оформленням результатів діяльності суб'єктів владних повноважень по фіксації недотримання суб'єктом приватного права вимог законодавства оцінюється судом з урахуванням всіх обставин справи та необхідністю досягнення балансу між інтересами особи, яка вчинила правопорушення, та суспільними (публічними) інтересами. Зазначене, особливо стосується фіксації порушень з боку суб'єктів приватного права у публічній сфері, зокрема, питань охорони земель, захисту довкілля, благоустрою населених пунктів, розпорядження комунальною та державною власністю, запобігання виникнення техногенних катастроф тощо. Не є «правовим пуризмом» врахування суттєвих порушень процедури прийняття рішень суб'єктом владних повноважень, у тому числі, недотримання встановленої форми відповідного рішення.

Законодавчо закріплена процедура прийняття рішень суб'єктами публічного права має на меті створення гарантій для суб'єкта приватного права та встановлення меж реалізації повноважень органами публічної влади і, в разі її неналежного дотримання, дає підстави для оскарження до суду таких рішень (дій) особою, чий інтереси вони зачіпають. Установлена законом процедура є важливою гарантією недопущення зловживань з боку суб'єктів владних повноважень під час прийняття рішень та вчинення дій, яка повинна забезпечувати, передусім, справедливе ставлення до особи, а також дотримання загального принципу юридичної визначеності, складовою якого є принцип легітимних очікувань.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Постанова Верховного Суду від 19 травня 2021 року у справі № 210/5129/17

Верховний Суд зазначив, що формальні порушення процедури повідомлення суб'єкта господарювання про проведення перевірки та при розгляд справи про порушення містобудівного законодавства не можуть слугувати самостійною підставою для скасування рішення суб'єкта владних повноважень, прийнятого за результатом проведення такої перевірки та розгляду справи

Верховний Суд розглянув у касаційному порядку адміністративну справу за позовом товариства з обмеженою відповідальністю до Відділу з питань державного архітектурно-будівельного контролю виконкому міської ради (Відділ ДАБК) про визнання протиправними та скасування постанови про накладення штрафу, припису та протоколу.

Суть цієї справи полягала у тому, що посадовими особами Відділу ДАБК було проведено позапланову перевірку об'єкта будівництва, підрядником якого виступає позивач, за результатом якої виявлено ряд порушень містобудівного законодавства. Вказані порушення були зафіксовані в акті перевірки та протоколі про правопорушення. Також відповідачем винесено припис про усунення виявлених порушень у встановлений ним строк та за результатом розгляду справи прийнято постанову про накладення штрафу на позивача.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Вважаючи протокол, припис та постанову про накладення штрафу протиправними, позивач звернувся до суду з адміністративним позовом, у якому просив їх скасувати. При цьому позовні вимоги позивач обґрунтував тим, що відповідачем не було вручено позивачу копію направлення на проведення перевірки; позапланова перевірка проведена за відсутності позивача; відповідачем не дотримано строків ознайомлення позивача з результатами перевірки; всі документи за результатами перевірки складено відповідачем без присутності та повідомлення позивача, що позбавило його можливості надати письмові пояснення, зауваження та заперечення.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову відмовлено, оскільки суд дійшов висновку про те, що вина товариства у вчиненні виявлених в ході перевірки порушень доведена, а тому постановою про накладення штрафу за порушення у сфері містобудівної діяльності винесена відповідачем з дотриманням норм чинного законодавства та не підлягає скасуванню. Також не підлягає скасуванню припис, оскільки ця вимога є похідною.

Постановою суду апеляційної інстанції апеляційну скаргу товариства задоволено частково, рішення суду першої інстанції скасовано та прийнято нову постанову, якою позов задоволено частково: визнано протиправними та скасовано постанову про накладення штрафу за правопорушення у сфері містобудування, а також припис про усунення порушення вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, державних стандартів і правил.

Частково задовольняючи апеляційну скаргу, суд апеляційної інстанції виходив з того, що акт, складений за відсутності позивача, не може бути підставою для складання протоколу, припису та постанови про накладення штрафу, оскільки це порушує право позивача бути присутнім під час проведення перевірки, подавати заперечення на акт перевірки та надавати пояснення з приводу встановлених порушень. Також суд апеляційної інстанції дійшов висновку про те, що позивач не був повідомлений у встановленому законом порядку про дату, час і місце розгляду справи про накладення штрафу, що є порушенням норм законодавства та позбавило позивача права на участь у процесі прийняття рішення.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Проте Верховний Суд не погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції та підтримав позицію суду першої інстанції, касаційну скаргу Відділу ДАБК задовольнив, постанову суду апеляційної інстанції скасував та залишив у силі рішення суду першої інстанції.

Перевіряючи правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального права, колегія суддів у складі Касаційного адміністративного суду виходила з того, що законодавством, чинним на момент виникнення спірних правовідносин, а саме статтю 41 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» не передбачено попереднього повідомлення суб'єкта містобудування про проведення позапланової перевірки як обов'язкової передумови її проведення, однак, для забезпечення присутності уповноваженого представника під час проведення такої, відповідач під час підготовки до проведення позапланової перевірки повинен вчинити дії щодо повідомлення суб'єкта містобудування про її проведення.

При цьому Суд враховав, що Відділом ДАБК у цій справі вжито заходів для повідомлення позивача про проведення позапланової перевірки, зокрема, як встановлено судом першої інстанції, позивача про проведення перевірки повідомлено телефонограмою, про що є відмітка в декларації про готовність до експлуатації об'єкта. Крім того, встановлено, що направлення про проведення позапланової перевірки отримано представником замовника будівництва.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Суд касаційної інстанції також врахував, що під час розгляду цієї справи у судах першої та апеляційної інстанцій позивачем не було надано документів та/або пояснень, які б свідчили про необґрунтованість висновків відповідача по суті виявлених порушень у сфері містобудівної діяльності. Зокрема, судом першої інстанції було надано правову оцінку таким порушенням та зроблено висновок про доведеність Відділом ДАБК вини позивача.

На цій підставі Верховний Суд зазначив, що формальні порушення, допущені суб'єктом владних повноважень під час повідомлення суб'єкта містобудівної діяльності про наміри провести перевірку, а також про розгляд щодо нього справи про порушення містобудівного законодавства, за умови, що під час судового розгляду справи судами не було встановлено необґрунтованості висновків органу державного архітектурно-будівельного контролю по суті виявленого порушення, мають ознаки «правового пуризму» та не можуть слугувати самостійною підставою для скасування рішення суб'єкта владних повноважень.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Постанова Верховного Суду від 27 квітня 2021 року у справі № 127/12200/20

Верховний Суд висловив позицію щодо застосування принципу пропорційності, а також дотримання необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване рішення суб'єкта владних повноважень

Формальні неточності в документах, які не породжують юридичних наслідків, не можуть бути, за загальним правилом, доказом невідповідності поданих документів вимогам законодавства України та підставою для відмови державного реєстратора у проведенні реєстраційної дії.

До такого висновку дійшов Верховний Суд, розглянувши в касаційному порядку справу за позовом фізичної особи до державного реєстратора відділу державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців Департаменту адміністративних послуг (далі – державний реєстратор) про визнання рішення протиправним рішення та зобов'язання вчинити певні дії.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Суть цієї справи полягає в тому, що позивач як власник приватного підприємства видав наказ про звільнення працівника за його власним бажанням, припинення його права підписанта та прийняття управління підприємством на себе. З метою внесення відповідних змін до відомостей про юридичну особу, не пов'язаних із змінами в установчих документах, до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі – ЄДР) позивач звернувся із заявою до державного реєстратора, до якої долучив, зокрема, й зазначений наказ. Проте державний реєстратор прийняв рішення про відмову у проведенні реєстраційних дій з огляду на те, що при подачі відповідних документів, на його думку, порушено вимоги статті 241-1 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України). Крім того, у повідомленні про відмову у проведенні державної реєстрації відповідач зазначив про наявність підстав для зупинення розгляду поданих позивачем документів, оскільки у документах містяться деякі недоліки.

Вважаючи рішення державного реєстратора необґрунтованим, позивач звернувся з адміністративним позовом до суду, в якому просив визнати протиправним рішення про відмову у проведенні державної реєстрації та зобов'язати відповідача здійснити реєстраційну дію і провести актуалізацію реєстраційних дій в ЄДР щодо юридичної особи відповідно до поданих документів. Позовні вимоги були обґрунтовані тим, що позивачем подано усі необхідні та оформлені належним чином документи, а тому відповідач протиправно відмовив у проведенні державної реєстрації відповідних змін на підставі цих документів.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, позов задоволено частково: визнано протиправним та скасовано рішення (повідомлення) державного реєстратора про відмову у проведенні державної реєстрації в частині зазначення про наявність підстав для зупинення розгляду документів, поданих для проведення реєстраційної дії «Внесення змін до відомостей про юридичну особу, що не пов'язані зі змінами в установчих документах» щодо приватного підприємства. У решті позовних вимог відмовлено.

Частково задовольняючи позовні вимоги, суди попередніх інстанцій виходили з того, що оскаржуване рішення (повідомлення) відповідача про відмову у проведенні державної реєстрації в частині зазначення про наявність підстав для зупинення розгляду документів позивача не відповідає вимогам законності та обґрунтованості, а тому в цій частині визнається судом протиправним і таким, що підлягає скасуванню.

Верховний Суд не погодився з такими рішеннями судів першої та апеляційної інстанцій, задовольнив касаційну скаргу позивача, рішення судів попередніх інстанцій скасував та ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив частково: визнав протиправним рішення про відмову у проведенні державної реєстрації та зобов'язав відповідача здійснити реєстраційну дію в ЄДР щодо юридичної особи відповідно до поданих документів.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Колегія суддів врахувала, що за змістом частини другої статті 6 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» державний реєстратор перевіряє документи на наявність підстав для зупинення розгляду документів та підстав для відмови у державній реєстрації і проводить реєстраційну дію шляхом внесення запису до ЄДР лише за відсутності підстав для зупинення розгляду документів та відмови у державній реєстрації.

Крім того, згідно з частиною другою статті 25 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» порядок проведення державної реєстрації та інших реєстраційних дій включає, в тому числі, перевірку поданих заявниками документів на наявність підстав для зупинення їх розгляду та для відмови в державній реєстрації і проведення реєстраційної дії за відсутності відповідних підстав.

При цьому колегія суддів дійшла висновку про те, що державним реєстратором помилково витлумачено положення статті 241-1 КЗпП України, якими встановлено порядок обчислення строків, передбачених цим Кодексом, а не врегульована процедура звільнення. Також відповідачем помилково ототожнено дату звільнення, яка визначена останнім робочим днем, із датою оформлення власником юридичної особи документів, які не стосуються трудових правовідносин.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

На цій підставі Верховний Суд зробив висновок, відповідно до якого перед проведенням реєстраційних дій державний реєстратор повинен пересвідчитися в достатності, належності та правильності оформлення документів, поданих заявниками, а також встановити відповідність заявлених прав документам, що їх посвідчують. У разі ж встановлення невідповідності документів вимогам Конституції та законів України, державний реєстратор приймає рішення про відмову у державній реєстрації. Наведення ж у рішенні формальних підстав для відмови у проведенні реєстраційних дій свідчить про те, що воно не відповідає критеріям, встановленим частиною другою статті 2 КАС України, зокрема, прийнято без урахування принципу пропорційності, а також без дотримання необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване відповідне рішення суб'єкта владних повноважень.

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

Постанова Верховного Суду від 30 вересня 2019 року у справі № 638/18467/15-а

Органи пенсійного фонду не можуть відмовити особі у призначенні пенсії через формальні неточності у документах

Формальні неточності у документах, за загальним правилом, не можуть бути підставою для органів пенсійного фонду щодо обмеження особи у реалізації конституційного права на соціальний захист.

Про це зазначила колегія суддів, розглянувши адміністративну справу за позовом особи до Шевченківського об'єднаного управління Пенсійного фонду України м. Харкова про зобов'язання вчинити певні дії.

Позивачка звернулася до Пенсійного фонду України із заявою про призначення пенсії за віком, в якій їй було відмовлено. Відмова у призначенні пенсії за віком вмотивована тим, що позивачка не надала документів, які підтверджують необхідний стаж (20 років). Крім того, відповідач зазначив, що у трудовій книжці позивачки містяться неточності в частині назви підприємства, на яке її прийнято на роботу та з якого звільнено.

Верховний Суд підтримав рішення судів попередніх інстанцій, якими було задоволено позовні вимоги та зазначив, що основним документом, що підтверджує стаж роботи, є трудова книжка. Порядок підтвердження наявного трудового стажу за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній встановлюється Кабінетом Міністрів України (ст. 62 Закону України «Про пенсійне забезпечення»).

Формалізм під час оцінки судами рішень, дій суб'єктів владних повноважень

У тих випадках, коли в трудовій книжці відсутні відомості, що визначають право на пенсії на пільгових умовах або за вислугу років, установлені для окремих категорій працівників, для підтвердження спеціального трудового стажу приймаються уточнюючі довідки підприємств, установ, організацій або їх правонаступників.

Крім того, колегія суддів вказала, що, приймаючи документи, орган, який призначає пенсію: 1) перевіряє правильність оформлення заяви, відповідність викладених у ній відомостей про особу даним паспорта і документам про стаж; 2) перевіряє зміст і належне оформлення наданих документів; 3) перевіряє копії відповідних документів, фіксує й засвідчує виявлені розбіжності (невідповідності). Орган, що призначає пенсію, за наявності сумнівів має право вимагати від підприємств, установ та організацій, фізичних осіб дооформлення у тримісячний строк з дня подання заяви прийнятих і подання додаткових документів, передбачених законодавством, а також перевіряти обґрунтованість їх видачі.

Однак, як встановлено судами, органом Пенсійного фонду України не здійснено жодних дій, спрямованих на отримання відомостей або додаткових документів, на підставі яких можна було б переконатися у достовірності поданих документів на підтвердження пільгового стажу позивача.

Формалізм під час застосування судами попередніх інстанцій норм КАС України

Постанова Верховного Суду від 10 лютого 2022 року у справі № 560/11791/21

Верховний Суд визначив, що доступ до електронного судочинства в Україні є додатковою конституційною гарантією права на судовий захист

У провадженні Верховного Суду перебувала справа за позовом фізичної особи (далі - позивач) до Управління соціального захисту населення виконавчого комітету Старокостянтинівської міської ради (далі – Управління соцзахисту, відповідач) про визнання рішення протиправним та стягнення коштів.

Суд першої інстанції своєю ухвалою позовну заяву повернув особі, яка її подала.

Ухвалою суду апеляційної інстанції повернуто позивачу апеляційну скаргу, в якій особа оскаржувала вищезазначену ухвалу суду першої інстанції.

Постановляючи зазначену ухвалу, суд апеляційної інстанції виходив з того, що апеляційна скарга від імені позивача подана представником з кваліфікованим електронним підписом через систему «Електронний суд». При цьому до апеляційної скарги долучено копію довіреності, сформованої з кваліфікованим електронним підписом в системі «Електронний суд».

Водночас, судом апеляційної інстанції встановлено, що оригінал або копія нотаріально посвідченої довіреності, виданої позивачем на ім`я представника, в матеріалах справи відсутня.

Формалізм під час застосування судами попередніх інстанцій норм КАС України

На підставі зазначеного, суд апеляційної інстанції, посилаючись на положення частини другої статті 59 КАС України, дійшов висновку, що оскільки апеляційна скарга підписана особою, право якої на вчинення таких дій не підтверджено в установленому законом порядку, то у суду відсутні підстави для прийняття до розгляду такої апеляційної скарги, а тому таку скаргу необхідно повернути особі, яка її подала.

Верховний Суд не погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції, касаційну скаргу позивача задовольнив, скасував ухвалу суду апеляційної інстанції та направив справу для продовження розгляду до цього суду. Колегія суддів на підставі аналізу положень статей 18, 44, 55, 57 та 59 КАС України дійшла висновку, що надсилання у встановленому порядку процесуальних документів в електронному вигляді передбачає використання сервісу «Електронний суд», розміщеному за посиланням <https://cabinet.court.gov.ua/login>, за умови попередньої реєстрації офіційної електронної адреси (Електронного кабінету) та з обов'язковим використанням такою особою власного електронного підпису.

Суд також виходив з Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України № 30 від 26 листопада 2010 року, та дійшов висновку, що електронне доручення, яке можливо надати за допомогою підсистеми «Електронний суд», видається за наявності у відповідній особи довірителя та його представника особистих електронних кабінетів у підсистемі «Електронний суд», що передбачає наявність у таких осіб електронного цифрового підпису.

Формалізм під час застосування судами попередніх інстанцій норм КАС України

На цій підставі Верховний Суд сформулював правовий висновок, відповідно до якого представник учасника справи може подавати на підтвердження своїх повноважень довіреність або ордер в електронній формі, підписані належним електронним підписом; таку можливість для представника сторони це слід розглядати як додаткову конституційну гарантію, передбачену статтями 55 та 129 Конституції України: кожен має право на апеляційне оскарження судового рішення як особисто, так і через використання професійної правничої допомоги. Сучасний стан електронного судочинства в Україні, враховує передові світові стандарти у сфері інформаційних технологій, дозволяє зробити його використання для особи зручним, а суду уникати надмірного формалізму під час забезпечення доступу такої особи до правосуддя.

Формалізм під час застосування судами попередніх інстанцій норм КАС України

Постанова Верховного Суду від 23 липня 2019 року у справі № 826/7824/18

Помилка суду (ОАСК) не може позбавити особу права на справедливий суд

Такого висновку дійшов Верховний Суд, переглядаючи рішення судів попередніх, яким позивачу повернуто його позовну заяву.

У вказаній справі особа з позовом до Головного Управління Пенсійного фонду України в м. Києві про визнання протиправними дій, зобов'язати вчинити дії.

Ухвалою Окружного адміністративного суду міста Києва від 24 травня 2018 року залишено позовну заяву без руху та встановлено позивачу строк п'ять днів з моменту отримання копії ухвали про залишення позову без руху для усунення недоліків, про які вказано в ухвалі шляхом подання до канцелярії суду за адресою: м. Київ, вул. Велика Васильківська, 81 А належним чином засвідчені копії документів, доданих до позовної заяви відповідно до кількості учасників справи.

Копію вищевказаної ухвали отримано позивачем 5 червня 2018 року, що підтверджується рекомендованим повідомленням про вручення поштового відправлення.

На виконання ухвали Окружного адміністративного суду міста Києва про залишення позовної заяви без руху, 09 червня 2018 року позивачем направлялась заява про усунення недоліків та додатки до неї за адресою: 03150, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 81 А цінним листом з описом № 0411406757480 від 09 червня 2018 року.

Формалізм під час застосування судами попередніх інстанцій норм КАС України

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, повертаючи позовну заяву, вказав на не усунення Кузьменком Юрієм Володимировичем недоліків позовної заяви, оскільки позивач не направив матеріали на виконання рішення суду першої інстанції на офіційну поштову адресу суду.

Однак Верховний Суд критично поставився до висновку судів попередніх інстанцій, який зводиться до того, що оскільки офіційною поштовою адресою Окружного адміністративного суду міста Києва є: м. Київ, вул. Болбочана Петра, 8, корпус 1, а не м. Київ, вул. Велика Васильківська, 81 А, то позивач не усунув недоліки позовної заяви та не направив поштове відправлення до суду першої інстанції.

Верховний Суд вказав на те, що **позивачем заява про усунення недоліків позовної заяви та додані до неї документи були надісланні на адресу Окружного адміністративного суду міста Києва, зазначену в ухвалі суду першої інстанції про залишення позовної заяви без руху, у зв'язку із чим позивач проявив дійсну волю для виконання ухвали суду про залишення позовної заяви без руху і це не може бути підставою для позбавлення його права на доступ до суду.**

Формалізм під час застосування судами попередніх інстанцій норм КАС України

Постанова Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № 500/1912/22

КАС ВС висловив позицію щодо поважності причин пропуску строку звернення до суду

Представник позивача оскаржила до Верховного Суду рішення суду першої та апеляційної інстанцій про повернення позивачеві позовної заяви без розгляду. Суди попередніх інстанцій, повертаючи позовну заяву без розгляду, виходили з того, що позивач звернувся до суду поза межами встановленого ст.122 КАС України строку, а зазначені представником позивача причини пропуску строку звернення до суду не є поважними. При цьому суд першої інстанції не встановив обставин, що перешкоджали позивачеві через запровадження в Україні воєнного стану своєчасно звернутися до суду в межах строку, встановленого законом. Тому сам факт запровадження воєнного стану в Україні, без обґрунтування неможливості звернення до суду саме позивачем у встановлені строки у зв'язку із запровадженням такого, не може вважатися поважною причиною для безумовного поновлення цих строків.

На обґрунтування касаційної скарги скаржниця зазначила, що суди попередніх інстанцій неправильно застосували положення ст.122 КАС України, у зв'язку із чим дійшли протиправних висновків про те, що зазначені представником позивача в заяві про поновлення строку підстави пропуску строку на звернення до суду не є поважними. Крім того, суди протиправно не звернули уваги, що позивач є учасником бойових дій, який у зв'язку з військовою агресією рф мобілізований до лав Збройних Сил України з 24 лютого 2022 р.

Формалізм під час застосування судами попередніх інстанцій норм КАС України²⁶

Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу, скасував рішення судів попередніх інстанцій і направив справу до суду першої інстанції для продовження розгляду.

Суд урахував, що сам факт запровадження воєнного стану в Україні, без обґрунтування неможливості звернення до суду саме позивачем у встановлені строки у зв'язку із запровадженням такого, не може безумовно вважатися поважною причиною для безумовного поновлення цих строків.

Водночас суди попередніх інстанцій не звернули уваги на ті обставини, що позивач є учасником бойових дій, що підтверджується копією посвідчення, і відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 65/2022 «Про загальну мобілізацію» мобілізований у першу хвилю (оперативні резервісти, колишні військовослужбовці та ветерани АТО та ООС). Вказані обставини можуть свідчити про пропуск строку звернення позивача до суду за захистом його прав з поважних причин та є підставою для поновлення судом строків, установлених ч. 2 ст. 122 КАС України.

Формалізм під час застосування судами попередніх інстанцій норм КАС України

Колегія суддів зазначила, що при застосуванні процесуальних норм слід уникати як надмірного формалізму, так і надмірної гнучкості, які можуть призвести до нівелювання процесуальних вимог, встановлених законом. Надмірний формалізм у трактуванні процесуального законодавства визнається неправомірним обмеженням права на доступ до суду як елемента права на справедливий суд згідно зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Суд також зауважив, що протягом усього періоду дії воєнного стану, запровадженого на території України у зв'язку зі збройною агресією російської федерації, суворе застосування адміністративними судами процесуальних строків стосовно звернення до суду із позовними заявами, апеляційними і касаційними скаргами, іншими процесуальними документами може мати ознаки невиправданого обмеження доступу до суду, гарантованого статтями 55, 124, 129 Конституції України, ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та ст. 6 зазначеної Конвенції.

Використані джерела:

1. Берназюк Ян. Принцип легітимних очікувань (legitimate expectations): поняття та зміст // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 3 (15) – червень 2021 – С. 147-162. <https://maup.com.ua/ua/ekspert/vypusky.html>
2. Берназюк Ян. Легітимні очікування (reasonable expectations) як складова принципу юридичної визначеності у вітчизняній та європейській судовій практиці // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2021, № 2 (94), С. 13-28 <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1359/1236>
3. Берназюк Ян. Ознаки та зміст суспільного (публічного) інтересу, його співвідношення з державними інтересами // Право і суспільство № 6/2021 С. 146-153. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/6_2021/21.pdf
4. Берназюк Ян. Критерії дотримання балансу суспільних (публічних) та приватних інтересів у національній судовій практиці // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2021, № 4 (96), С. 22-35 <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1429/1302>
5. Берназюк Ян. Захист суспільного (публічного) інтересу як критерій обмеження конституційних прав та свобод особи // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2021. – Серія Право. – Випуск 68, С. 124-130. https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/02/NVUzhNU_68.pdf
6. Берназюк Ян. Поняття суспільного (публічного) інтересу в адміністративному судочинстві. The concept of public (public) interest in administrative judiciary // Visegrad Journal on Human Rights. 2021, № 6, С. 11-16 https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/02/VJRHR_6_2021_Last.pdf

Використані джерела:

7. Берназюк Ян. Аналіз судової практики в деяких категоріях справ щодо захисту суспільного (публічного) інтересу // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2022, № 1 (97), С. 159-168.
<https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1466>
8. Берназюк Ян. Суб'єкти захисту суспільного (публічного) інтересу в адміністративному судочинстві // Слово Національної школи суддів України. 2021, № 4 (37), С. 85-96 http://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2021/4_37_2021/Shkola-suddiv4-2021.pdf.
9. Берназюк Ян. Принцип рівності сторін у сучасній доктрині податкового права (на прикладі розгляду публічно-правових спорів) // Право України. – 2020. – № 4. – С. 57-71. https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2020_4/
10. Берназюк Я.О. Конституційний принцип рівності та його особливості в адміністративному судочинстві <https://sud.ua/ru/news/blog/143839-konstitutsiyniy-printsip-rivnosti-ta-yogo-osoblivosti-v-administrativnomu-sudochinstvi>
11. Берназюк Ян. Мотивованість судового рішення як гарантія реалізації принципу верховенства права // Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – 2018. – № 5. – С. 18-22. http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/5_2018.pdf
12. Берназюк Ян. Поняття та критерії мотивованості судового рішення як однієї з гарантій дотримання судами принципу верховенства права <https://sud.ua/ru/news/blog/133015-ponyattya-ta-kriteriyi-motivovanosti-sudovogo-rishennya-yak-odniyeyi-z-garantiy-dotrimannya-sudami-printsipu-verkhovenstva-prava>

Використані джерела:

13. Берназюк Ян. Основні етапи підготовки мотивованого судового рішення: вимоги процесуального закону в світлі положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод <https://sud.ua/ru/news/blog/135240-osnovni-etapi-pidgotovki-motivovanogo-sudovogo-rishennya-vimogi-protsesualnogo-zakonu-v-svitli-polozhen-konventsii-pro-zakhist-prav-lyudini-i-osnovopolozhnikh-svobod>

14. Берназюк Ян. The principle of good governance: concept, content and values. Принцип належного урядування (good governance): поняття, зміст та значення // Visegrad Journal on Human Rights. 2021, № 2, С. 357-362. http://vjhr-journal.sk/wp-content/uploads/2021/06/VJNR_2_2021.pdf

15. Берназюк Ян. Принцип належного урядування (good governance): національна та європейська судова практика // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2021. – Серія Право. – Випуск 64. – С. 189-197. http://visnyk-juris-uzhnu-uz.com/wp-content/uploads/2021/06/NVUzhNU_64.pdf

16. Берназюк Ян. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону <https://sud.ua/ru/news/blog/182593-kategoriya-yakist-zakonu-yak-skladova-printsipu-verkhovenstva-prava-ta-garantiya-zastosuvannya-sudom-naybilsh-spriyatlivogo-dlya-osobi-tlumachennya-zakonu>

17. Берназюк Ян. Особливості застосування критерію «якості закону» під час вирішення публічно-правових спорів // Право і суспільство № 5/2020 С. 6-14 http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/5_2020/4.pdf

Використані джерела:

18. Берназюк Ян. Поняття та особливості принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2021. – Серія Право. – Випуск 66. – С. 135-141 https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/NVUzhNU_66.pdf
19. Берназюк Ян. Поняття зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві та його вплив на довіру до судової гілки влади // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 5 (17) – жовтень 2021 – С. 23-39. <https://maup.com.ua/assets/files/expert/17/2.pdf>
20. Bernazyuk Yan. The types of abuse of procedural rights in administrative judicature: practice of the Supreme court and the European court of human rights (Види зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві: практика Верховного суду та Європейського суду з прав людини // Visegrad Journal on Human Rights. 2021, № 4, С. 31-36. https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/11/VJHR_4_2021.pdf
21. Берназюк Ян. Національні та міжнародні стандарти протидії зловживанню процесуальними правами під час вирішення публічно-правових спорів // Право і суспільство № 5/2021 С. 301-314 http://pravoisuspiilstvo.org.ua/archive/2021/5_2021/44.pdf

Використані джерела:

22. Берназюк Ян. Особливості обчислення строків звернення до адміністративного суду для захисту соціальних прав // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Серія Право. – Випуск 50. – Т. 2. – С. 7-11 <http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/index.php/archiv?id=163>
23. Берназюк Ян. Право на доступ до судового захисту в контексті дотримання строків звернення до суду, практика ЄСПЛ <https://sud.ua/ru/news/blog/123832-pravo-na-dostup-do-sudovogo-zakhistu-v-konteksti-dotrimannya-strokov-zvernennya-do-sudu-praktika-yespl>
24. Берназюк Ян. Строк звернення до суду як елемент принципу правової визначеності, практика ЄСПЛ <https://sud.ua/ru/news/blog/124382-strok-zvernennya-do-sudu-yak-element-printsipu-pravovoyi-viznachenosti-praktika-yespl>
25. Берназюк Ян. Пропуск процесуального строку не повинен слугувати засобом легалізації триваючого правопорушення <https://sud.ua/ru/news/blog/125633-propusk-protseualnogo-stroku-ne-povinen-sluguvati-zasobom-legalizatsiyi-trivayuchogo-pravoporushennya>
26. Берназюк Ян. Види процесуальних строків у адміністративному судочинстві <https://sud.ua/ru/news/blog/128894-vidi-protseualnikh-strokov-u-administrativnomu-sudochinstvi>
27. Берназюк Ян. Як зберегти баланс забезпечення справедливого публічного розгляду справи та дотримання розумного строку <https://sud.ua/ru/news/blog/129577-yak-zberegiti-balans-zabezpechennya-spravedlivogo-publichnogo-rozglyadu-spravi-ta-dotrimannya-rozumnogo-stroku>

Використані джерела:

28. Берназюк Ян. Строки в адміністративному судочинстві як фундаментальна правова категорія <https://sud.ua/ru/news/blog/130166-stroki-v-administrativnomu-sudochinstvi-yak-fundamentalna-pravova-kategoriya>
29. Берназюк Ян. Види строків в адміністративному судочинстві: питання теорії та практики // Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – 2018. – № 4. – С. 231-234. http://pap.in.ua/4_2018/66.pdf
30. Берназюк Ян. Строки звернення до адміністративного суду: проблеми теорії та практики Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2018. – № 3 – С. 135-142. [http://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2018-3\(povn_text\).pdf](http://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2018-3(povn_text).pdf)
31. Берназюк Ян. Онтологічні питання строків в адміністративному судочинстві - // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Серія Право. – Випуск 53. – Т. 2 – С. 11-14. http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.53/part_2/4.pdf
32. Берназюк Ян. Поняття «розумні строки» в адміністративному судочинстві Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2018. – № 4 – С. 149-156. [lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2018-3\(povn_text\).pdf](http://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2018-3(povn_text).pdf)
33. Берназюк Ян. Конституційні гарантії судового захисту соціальних прав та можливість їх обмеження процесуальним строком <https://sud.ua/ru/news/blog/173256-konstitutsiyini-garantiyi-sudovogo-zakhistu-sotsialnikh-prav-ta-mozhliet-yikh-obmezhennya-protseualnim-strokom>

Верховний
Суд

Дякую за увагу!